

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В РИНКОВИХ УМОВАХ

*С.І. Мосіюк, кандидат економічних наук
Національний університет біоресурсів
і природокористування України*

*І.П. Мосіюк, кандидат економічних наук
Національний університет харчових технологій*

Розглянуто економічні функції держави, розкрито ефективність державного регулювання економіки України, наведено методи державного регулювання та визначено основні важелі впливу держави на господарську діяльність в ринкових умовах.

Держава, інституціональні засади, соціально-економічна інфраструктура, інституційний механізм регулювання національної економіки.

Держава як найвища форма організації людського співжиття створює умови для того, щоб діяльність людей, задоволення їх потреб у їжі, одязі, житлі та інших матеріальних благах здійснювалися згідно зі схваленими суспільством нормами, правилами та звичаями.

Становлення й зміцнення держави як суспільного інституту супроводжувалося розвитком численних функцій, включаючи економічні. Тобто, розвиток економічних функцій держави є невід'ємною частиною еволюції суспільства в його організованих формах.

Виникнення економічних функцій держави – результат розвитку продуктивних сил, об'єктивних його потреб. Поглиблювалося усупільнення виробництва, долалася подрібненість його складових, окремі товаровиробники об'єднувалися через ринок у колективному процесі праці. Виникало багато загальних проблем, вирішення яких кожному окремому виробникові було не під силу.

Серед таких суспільних, загальних проблем – забезпечення цілісності території держави як середовища для господарської діяльності, зовнішньої і внутрішньої безпеки, розвитку шляхів сполучення, формування органів управління, суду, армії, грошового обігу, державної скарбниці. Вирішувати вищезазначені та інші суспільні проблеми міг тільки такий інститут, який був відносно незалежний від кожного з виробників і від суспільства в цілому. Отже, держава стала апаратом організації, об'єднання господарського життя, реалізації економічних інтересів суспільства в цілому.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Значний вклад у розробку названих та багатьох інших питань внесли такі відомі вітчизняні та зарубіжні вчені, як Л.С. Головка, Л.І. Дідківська, П.О. Мосіюк, С.В. Мочерний, Н.М. Салатюк, П.Т. Саблук, Д.М. Стеченко, К.Р. Макконелл, С.Л. Брю тощо.

Ефективність і раціональність функціонування національних економічних систем значною мірою залежить від розподілу функцій між суб'єктами господарської системи. Головна функція централізованого регулювання полягає в управлінні економічним розвитком країни в цілому, її внутрішніх відносин, продуктивних сил і науково-технічного прогресу. Не менш важливими є функції перерозподілу національного доходу між сферами суспільного життя і галузями економіки, а також створення та розвитку соціально-економічної інфраструктури.

Мета дослідження – висвітлення державних важелів регулювання господарської діяльності в ринкових умовах.

Виклад основного матеріалу. Важливу роль у процесі наближення до економічної рівноваги в ринковій системі господарювання відіграє державний сектор, завдяки якому держава бере безпосередню участь в економічних процесах як прямий суб'єкт виробничих відносин. Вона виконує також функцію регулювання зовнішньоекономічної діяльності всіх об'єктів господарювання та охорони довкілля.

Ефективність державного регулювання залежить і від того, як держава забезпечує правову основу і суспільну атмосферу, що сприяють ефективному функціонуванню ринкової системи. Американські економісти К.Р. Макконелла С.Л. Брю зазначають, що це передбачає такі заходи, як надання законного статусу приватним підприємствам, визначення прав приватної власності та гарантування обов'язковості дотримання контрактів.

Оскільки централізоване регулювання не є директивним для всіх секторів економіки, то необхідною умовою його ефективності є законодавче закріплення універсальних параметрів державної економічної політики, на які орієнтуються у своїй господарській діяльності всі економічні одиниці. Законодавчо закріплюються, передусім, такі показники: обсяг і структура кредитно-грошового забезпечення економіки; норми оподаткування доходів або вартості реалізованої продукції; обсяг і структура державних бюджетних витрат.

До найважливіших методів державного регулювання належать:

- проведення реформ в оподаткуванні корпорацій, державних підприємств і підприємств немонополізованого сектору економіки;
- державне стимулювання науково-дослідницьких і дослідно-конструкторських розробок, або науково-технічна політика;
- активна амортизаційна політика;
- кредитно-грошова політика;
- здійснення структурної або промислової політики.

Втручання держави в економіку виявляється в різних формах – коротко- та довгострокового її регулювання.

Історичний досвід функціонування ринкових відносин свідчить, що головними чинниками, які конституують ринкову інфраструктуру, були й залишаються інститути – специфічна система загальноприйнятих, законодавчо й традиційно усталених норм, правил і обмежень. Проте складність їх наукового розгляду полягає в тому, що сучасні дослідження в галузі економічної теорії стикаються з проблемами методологічного характеру: нові явища

не завжди вписуються у звичну для економічної науки парадигму, що звужує поле аналізу й затримує впровадження ефективної економічної політики. Недостатня теоретична розробка проблеми ринкової інфраструктури у вітчизняній економічній літературі, фактичне нехтування значенням механізмів регулювання в управлінні трансформаційними економічними процесами є основними причинами недостатньої ефективності впровадження реформ в Україні. Тоді як саме інститути ринкової інфраструктури є провідниками та глибинною субстанцією ринкових відносин економіки.

Проблемами інституційного забезпечення державної політики України лишаються несистемність і недовговічність існування окремих інститутів. Ідеться також про брак системи державних і недержавних органів, здатних у взаємодії й координації ефективно реалізувати поставлені завдання. Необхідна інституційна структура з вертикальними, горизонтальними й діагональними зв'язками, що забезпечують рух необхідних ресурсів і процесів.

Загалом інституційний механізм має керуватися такими основними принципами:

- принцип субсидіарності, тобто, максимальне наближення конкретної функції управління до її споживача;
- принцип достатності повноважень, тобто, повноваження рівня управління, що реалізує функцію, повинні бути необхідними й достатніми для її ефективної реалізації;
- принцип відповідності повноважень і відповідальності та ресурсного забезпечення.

В основі інституційного механізму має перебувати певний орган, де приймають ключові управлінські рішення і який забезпечує координацію інших інститутів у процесі реалізації поставлених завдань.

Головними об'єктами державного регулювання є державний бюджет, система державних банків і державний сектор економіки. Володіння ними забезпечує державі виконання економічних функцій централізованого управління. Конкретними методами тут виступає податково-бюджетна та кредитно-грошова політика, що здійснюється за допомогою фінансово-кредитного механізму.

В умовах ринкової економіки провідне місце у фінансово-кредитному макроекономічному регулюванні посідає механізм оподаткування. Важливим антиінфляційним заходом є регулювання кредиту і грошової маси, яке здійснюється центральними емісійно-кредитними установами через операції з цінними паперами на відкритому ринку, регулювання дисконтної ставки, зміну резервних норм, передбачених для кредитних установ.

Економічними процесами ефективніше управляти за допомогою економічних і правових важелів. У розпорядженні держави є арсенал перевірених світовою та вітчизняною практикою економічних і правових важелів: податки, ціни, кредити, тарифи, інвестиції, цінні папери, відсотки, резерви, амортизаційні відрахування, бюджет, програми, пільги, державні замовлення, субсидії тощо.

Усі важелі повинні використовуватись у відповідних межах: адміністративні – щоб не формувати командно-розпорядних процесів; економічні – щоб не перешкоджати вільному розвитку господарських одиниць; правових – щоб створювати правову основу для вільного підприємництва.

Не всі наведені сфери ринкових відносин можуть впливати, завдавати шкоди економіці та національним інтересам, що об'єктивно потребує регулюючого втручання держави. У цілому необхідно забезпечити контроль держави за сукупними витратами, грошовою та кредитною емісією та запобігання негативним процесам ринкових відносин. Водночас, занадто сильне втручання держави в економічні процеси може призвести до спаду виробництва. Тому всім урядовим структурам при здійсненні регулюючих функцій слід дотримуватися зважених меж.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, державний регулювальний механізм досить складний і включає об'єкти, методи і важелі регулювання. Тільки тоді, коли в планах і програмах буде зафіксовано, чого саме передбачається досягти і на яких процесах і виробництвах зосереджуватимуться ресурси, а також, коли буде дано відповідь, вирішуватиметься те чи інше завдання, програми і плани працюватимуть.

Список літератури

1. Державне регулювання економіки: курс лекцій / уклад. : І.П. Мосіюк, Н.М. Салатюк. – К. : НУХТ, 2010. – 98 с.
2. Державне регулювання економіки : навч. посіб. / Д.М. Стеченко. – К. : Знання, 2004.– 262 с.
3. Державне регулювання економіки : навч. посіб. / Л.І. Дідківська, Л.С. Головка. – К. : Знання.-Прес, 2000. – 245 с.
4. Механізм структурних зрушень в економіці України. – К. : Ін-т економіки НАНУ, 2002. – 496 с.
5. Основи економічної теорії / [С.В. Мочерний, С.А. Єрохін, Л.О. Каніщенко та ін.] ; за ред. С.В. Мочерного. – К. : Академія, 1997. – 464 с.

Рассмотрены экономические функции государства, раскрыта ефективність державного регулювання економіки України, приведені методи державного регулювання и определены основные рычаги влияния государства на хозяйственную деятельность в рыночных условиях.

Государство, институциональные основы, социально-экономическая инфраструктура, институциональный механизм регулювання национальной экономики.

The article considers the economic functions of the state, reveals the effectiveness of state regulation of the economy of Ukraine, the methods of state regulation and the main levers of state influence on economic activity in market conditions.

Статья II. State, institutional framework, socio-economic infrastructure, institutional mechanism for regulating the national economy.